Deel I

Tambu op Aruba: een levende traditie

'Asina bida ta'

Tambu: een instrument, een groep, een verzameling ritmes, maar vooral een muzikale weergave van het alledaagse leven: 'Asina bida ta!' Orale literatuur van het zuiverste gehalte. De trom is gemaakt van een uitgeholde boomstam, bijvoorbeeld een 'mata di lechi', die bespannen is met een geiten- of schapenvel. De Arubaanse ritmes Siya, Biento, Punda en Dandé verschillen sterk van de Curaçaose tambu. De grupo di tambu bestaat van oudsher uit een tambulero begeleid door een ritmeinstrument: de wiri, chapi of triangel. Daarnaast was en is er het koor: de leden van de tambugroep, maar vooral het publiek. Hun ritmisch antwoordzang en handgeklap vormen onmisbare elementen van de tambu.Opvallend is dat dansers niet in paren maar individueel dansen.

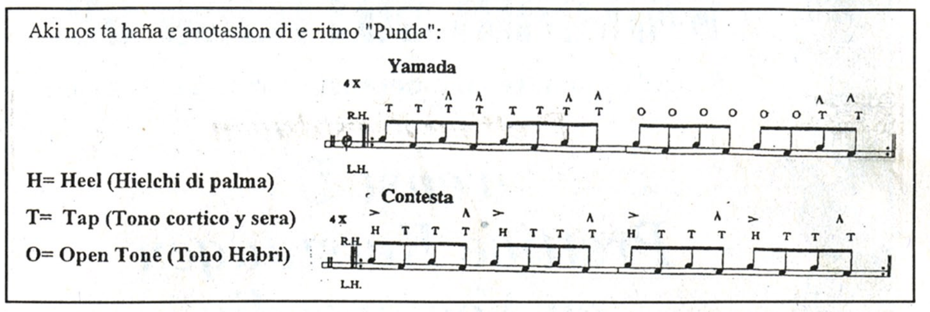

door Luc Alofs, Correyna Lampe en Jefferson Gomez

In juli 1999 vertegenwoordigde 'Grupo Tambu Katachi' Aruba tijdens het 19e 'Festival del Caribe Feria de Fuego' op Cuba, dat was gewijd aan de culturele rijkdom van het Caraïbisch gebied. De Arubaanse tambu verwierf daarmee internationale bekendheid. Dit jaar maakte Katachi tijdens de 'Fiesta di San Juan' op 24 juni een razendsnelle mini-tournee door de districten en momenteel werkt men aan een cd. Inmiddels bracht de groep 'Sodo y Cuero' een cd met prachtige Arubaanse tambumuziek uit. Twee studenten van het Instituto Pedagogico Arubano studeerden af op 'de tambu op Aruba'.

OPLEIVING

In een tijdsbestek van een jaar opvallend veel aandacht voor een weinig bekend aspect van de Arubaanse volkscultuur. Opvallend, want de tambu wordt immers vooral geassocieerd met het Curaçaose slavenverleden en het protest daartegen. Zeker niet met het Arubaanse verleden, waarin de Arubaanse indiaan en de Europese kolonist domineren naast de minder opvallende Afrikaanse slaaf. Opvallend ook, omdat tijdens de opleving van de Arubaanse volksmuziek in de jaren zeventig wel de traditionele tipico en de wals, maar niet de tambu voor het voetlicht traden. De oudejaarsserenade Dandé (ook een tambu) en het feest van San Juan ('San Juan ta bin, San Juan ta bai', weer een tambu) keerden terug in de belangstelling, maar zonder dat de tambu als zodanig in ere werd hersteld. De belangstelling voor volksmuziek hield aan in de jaren tachtig en negentig. De Mexicaanse Mariachi en de Venezolaanse Gaita evenaarden de populariteit van de al langer gespeelde -eveneens Venezolaanse- Aguinaldo's en weer stond de tambu buiten spel. De geïnteresseerde leek, die navraag deed naar de Arubaanse tambu, kwam niet meer te weten dan dat deze in de bario Brasil nog incidenteel werd gespeeld. De toekomst van de tambu leek echter bezegeld en dat blijkt nu onterecht. De tambu heeft weer toekomst en -zoals we willen laten zien- een eigen verleden en een heel eigen betekenis.

Zoals gezegd roept de tambu associaties op met Curaçao, de slavernij en de Afrikaanse oorsprong. In zijn proefschrift beschreef René Rosalia de geschiedenis van de tambu op Curaçao en de onderdrukking daarvan door kerk en staat. Weliswaar is het woord 'tambu' afkomstig van het Franse tambour of het Nederlandse 'tamboer', maar in wezen ligt de oorsprong van de tambu zoals Rosalia afdoende aantoont in West-Afrika. Slaven brachten de basis daarvan mee naar de Caraïben en op Curaçao ontwikkelde zich de tambu. De reis stopte echter niet op Curaçao. Ontvluchte slaven zorgden ervoor dat de tambu ook rond Coro vaste grond onder de voeten kreeg. De tambu bereikte ook Aruba, het eiland dat juist bekend staat vanwege de geringe culturele banden met Afrika. Het oudste bericht over de tambu op Aruba treffen we aan in het brievenboek van commandeur Plats uit 1827. Rond dat jaar bereikte de kolonisatie van Aruba zijn hoogtepunt. Vanaf 1795 stegen de handelsactiviteiten in Paardenbaai, in 1824 werd goud gevonden en de welvaart leek enige tijd verzekerd. Migratie door kolonisten en hun slaven was het gevolg. In 1767 leefden nog slechts 120 -overwegend indiaanse- families op het eiland, maar in 1827 telde Aruba inmiddels 1570 vrije personen en 366 slaven. De nieuwkomers kwamen grotendeels vanuit Curaçao en de tambu reisde kennelijk met hen mee.
'De veelvuldige en onzedelijke nagtelijke bijeenkomsten of zogenaamd dansen met de Tamboer, is mij bij mijne komst op dit Eiland, al dadelijk in het oog gevallen. Dit onderwerp heb ik heden tot een point van delibratie voor het Vredegeregt gemaakt, bij hetzelve is besloten door notificatie of Publicatie aan de Inwoners bekend te maken dat voortaan zoodanige dansen niet mogen gehouden worden dan met speciale toestemming van de kommandant en eenieder zal gehouden zijn, zich tot bekoming van een Permissie biljet te vervoegen aan het Koloniaal Kantoor, alwaar een Permit tot het dansen van de Tamboer moet betaald worden f 1,50 te weten 50 centen tbv den Kolonialen Schrijver voor het opmaken van het Biljet en Eenen Gulden voor de Armenkas. - Deze maatregel alleen ten doel hebbende om zedeloze nachtvermaken te beperken en hinderlijk te zijn, dewijl een finaal verbod niet raadzaam is geoordeeld' .... De Kapn Kommandt van Aruba Plats'

Opvallend was dat in Plats' bericht de tambu niet in verband werd gebracht met slaven. Plats' maatregel was de eerste in de serie maatregelen tegen de tambu. Rosalia's proefschrift is grotendeels gewijd aan de repressie van de tambu op Curaçao. Planters, priesters en bestuurders waren bevreesd voor de tambu. De tambu werd vooral gespeeld in nachtelijke bijeenkomsten van slaven en vrije zwarten en de blanke overheersers wisten er geen raad mee. Zij vreesden voor samenscholingen en opstandigheid, zij vreesden de kritische en spottende teksten, althans voor zover ze die hoorden en begrepen. De tambudans was onzedelijk, het geroffel getuigde van het gebrek aan beschaving van de zwarte Curaçaoënaar. Kortom: de tambu was Afrikaans, slaafs, barbaars en een uiting van onzedelijkheid en opstandigheid. De tambu moest te vuur en te zwaard worden bestreden, in naam van de vaderlandse beschaving, het enigst ware geloof en niet in de laatste plaats de rust in de kolonie. De gehele negentiende eeuw werden publicaties uitgevaardigd die het spelen van de tambu moesten beteugelen. Individuele plantage-eigenaren verboden het spelen van de tambu op hun landerijen. In de katholieke beschavingsmissie maakte de onderdrukking van de tambu deel uit van de bestrijding van de zedeloosheid. Hoewel overheid, plantage-eigenaren en katholieke kerk op Curaçao in de negentiende eeuw beslist niet altijd op goede voet stonden, deelden allen de Europese visie op de beschaving en de tambu maakte daarvan beslist geen deel uit.
Talloze verordeningen uit de slaventijd die de vrijheid van vrije en onvrije zwarten moesten beknotten werden aangewend om de tambu te onderdrukken, zonder dat het tot een absoluut verbod kwam. Deze aanpak bleek niet voldoende om de tambu effectief te bestrijden en in 1935 kondigde gouverneur Van Slobbe een algeheel verbod op de tambu af. Hoewel de naleving van het verbod stevig werd toegezien bleek de tambu niet weg te denken of weg te drukken uit de Curaçaose volkscultuur. Ze overleefde en maakte de laatste jaren een opmerkelijke come-back. Rosalia's proefschrift vormt daarvan de wetenschappelijke uitdrukking.

ONTMOEDIGING

De repressie bereikte ook Aruba en ook hier werkten kerk en overheid samen. Plats' maatregel werd doorgevoerd. Het verbieden van de tambu kwam nog niet ter sprake, maar het ontmoedigen wel. De kosten van een tambu-permit van fl. 1,50 waren niet gering als we nagaan dat het dagloon voor een arbeider in de goudwinning op dat moment fl 1.35 bedroeg! De belasting voor een hectare landbouwgronden werd in 1839 op 2 gulden per jaar vastgesteld. Toch werd Plats' maatregel veelvuldig overtreden. In de verslagen van de lokale rechtbank -het Vredegeregtkwamen zaken voor waarbij men de tambu had gedanst zonder permit. De tambu-bijeenkomsten gaven aanleiding tot buitensporig drankgebruik en vechtpartijen. Op 25 mei 1838 verscheen Adriaan Wever voor het Vredegerecht. Voor het huis van Hendrik Keilly was een week eerder 'tamboer' gespeeld. Daarbij was een vechtpartij uitgebroken waarbij Adriaan Wever het sleutelbeen van Jan Hendrik Jansen had gebroken. Na onderzoek door het Vredegerecht werd Wever tot vier maanden gevangenisstraf in Fort Zoutman veroordeeld. Ook draaide hij op voor de kosten verbonden aan de verpleging van de armbreuk. De terugkerende ongeregeldheden die zich rond de tambu afspeelden waren aanleiding voor kerk en overheid verder de tambu te bestrijden. Op 9 november 1854 maande gouverneur Bennebroek Gravenhorst gezaghebber Jacobus Jarman aan om de tambu zoveel mogelijk te blijven ontmoedigen. Vooral in het stadsdistrict.
'Vernomen hebbende dat uit het dansen bij de tambour of trom, waarbij veel sterke drank gebruikt wordt veel ongeregeldheden ontstaan, zoude het mij aangenaam zijn indien UWeledelGestrenge ter bevordering van matigheid en zedelijkheid der zelve zooveel in uw vermogen is, vooral in het stadsdistrict overeenkomstig het bestaande verbod wilde tegengaan.'

Net als op Curaçao, was ook op Aruba de geestelijkheid fel tegenstander van de tambu. De katholieke beschavingsmissie was gericht op het opvoeden van brave burgers en trouwe kerkgangers. Het bestrijden van onzedelijkheid en drankmisbruik en het bevorderen van het huwelijk en (godsdienst-)onderwijs vormden de speerpunten van de missionering. De Arubaanse variant van de dodenwake 'ocho dia' vormt daarvan een voorbeeld. De dodenwake behoorde weliswaar tot de katholieke rite, maar gaf ook vaak aanleiding tot buitensporig drankgebruik. Met grote regelmaat onderbraken pastores de wake voor de uitbundige afsluiting tijdens de achtste avond. Met de tambu was het niet anders gesteld. Ook deze gaf aanleiding tot drankfestijnen en onzedelijkheid. Op 18 januari 1864 besprak het Vredegerecht het verzoek van pastoor De Vries van Santa Cruz om de tambu 'volstrekt te verbieden'. Het gerecht wees het verzoek op 12 april af omdat dat onverenigbaar was met het eilandelijke bestuursreglement. Op 16 december 1879 verzocht een groep Arubanen onder leiding van de katholieke geestelijkheid wederom om een algeheel verbod op de tambu-bijeenkomsten. Opnieuw tevergeefs. Plats had de regulering van de tambu geïntroduceerd en dit bleek niet eenvoudig te veranderen. Plats' maatregel voorkwam dat het verbod kon worden ingevoerd.

Toch gaven de geestelijken het niet op. Kon er niet worden verboden, dan moest er maar anders worden ingegrepen! Volgens een Ito Tromp en Hubert Booi vastgelegde overlevering trachten de katholieke geestelijken de tambu te 'beschaven': in plaats van de grote tambu stonden zij het gebruik van de meer 'geciviliseerde' tamboerijn toe. De herderlijke ingreep bleek niet te beklijven. De tambu overleefde ondanks de afkeuring door de geestelijke leiders. Dat de tambu in Europese ogen en oren weinig verheffend was, bleek wel uit een ingezonden brief in het katholieke dagblad Amigoe uit 1884. Een anonieme schrijver beschreef de tambu als
'Oorverdovend, onuitstaanbaar en onbeschaamd, meer dan ooit te voren heeft het gepeupel vooral in de kerstdagen hier huisgehouden. Een onzedelijke Africaanse negerdans als tamboer bekend, had volop vrij spel. Op niet minder dan drie plaatsen werd in de com Oranjestad dag en nacht op vurieuze wijze zonder ophouden de tamboer geroerd. In het holst van de nacht hoorde men van tijd tot tijd boven al dat geroffel een volksen honden geschreeuw opstijgen alsof men te Dohomey in het hartje Africa feest vierde.'
Het protest tegen de tambu hield aan. Op eerste kerstdag van het jaar 1889 tekende pastoor De Veer van Santa Cruz in zijn dagboek op dat verschillende mannen dronken waren geweest bij een tambu-bijeenkomst ten huize van ene Rosa G. te Noord.

TAMBU-VERBOD

Net als op Curaçao werd de tambu op Aruba zwaar in het nauw gedreven. Vooral de onzedelijke tambu-dans kreeg het zwaar te verduren. Na de invoering van Van Slobbes tambuverbod in september 1935 stelde de politieverordening van 1937 (pb 1937 # 1, artikel 41): 'Het is verboden een dans te houden of daaraan deel te nemen waaraan tambu dans wordt uitgevoerd'. Toch bestaan er aanwijzingen dat de bestrijding van de tambu op Aruba niet te serieus werd opgenomen. Mogelijk werd de Arubaanse tambu niet -zoals op Curaçao- als te gevaarlijk of opruiend beschouwd. Wellicht ook had de politie de handen vol aan andere zaken. Dat de tambu bovendien, net als Dera Gai, San Juan en andere traditionele cultuuruitingen, in de moderniserende samenleving aan populariteit verloor staat vast. Het traditionele Aruba verdween in de nevelen van de industrialisering. Met de afname van het belang van de zelfvoorzienende landbouw daalde het aantal gelegenheden waarbij tambu werd gespeeld. Radio, televisie, bioskoop en het (Afro-Caraïbische) carnaval namen de plaats van de oude vormen van vrijetijdsbesteding in. Steeds minder groepen speelde de tambu en in steeds minder families werd de tambu, met zijn ritmes, teksten en dans van de ene generatie op de andere overgedragen.